

Články v měsíčníku

Malovaný kraj

vztahující se k evangelickému sboru v Javorníku

Příspěvek k náboženským poměrům na Hornácku

Hornáckem je nyní nazýváno území zahrnující tyto obce: Velká nad Veličkou, Javorník, Hrubá Vrbka, Malá Vrbka, Kuželov, Nová Lhota, Vápenky, Sucho, Louka, Lipov, včetně řady samot zvaných mlýny, roztroušených podél Veličky mezi Javorníkem, Vápenkami a Suchovem.

I když ono „cuius regio – eius religio“ (tedy koho vládá – toho náboženství) bylo u nás bezvýhradně uplatňováno až po třicetileté válce, přesto již v době předbělohorské mohlo náboženské vyznání vrchnosti do určité míry ovlivňovat náboženské vyznání poddaných.

V minulosti tři obce – Kuželov, Malá Vrbka a Louka – byly součástí uherskoostrožského panství, ostatní patřily k panství strážnickému.

Pro pochopení vývoje náboženských poměrů je nutno vycházet z dějinných událostí a z vlastnictví půdy a s tím mnohdy související migrací obyvatel. Proto je nutné se nejdříve zmínit o zásadních, i když známých historických skutečnostech.

VLASTNICTVÍ PŮDY

Strážnické panství

První zmínka o této oblasti je z roku 1228, kdy český král Přemysl Otakar I. potvrzuje velehradskému klášteru, že „mezi jeho statky patří území u Velké, které stačí na vysazení jedné vsi“. V průběhu dalších let je toto vlastnictví několikrát stvrzováno, pro odlehlost od velehradského kláštera je však dávano do nájmu různým šlechticům.

Posléze se území dostává do rukou moravského markraběte Jana Jindřicha, který z něho činí léno a daruje je Benešovi z Kravař (1330 – 1375), jenž se stává prvním majitelem Strážnice. V držení této větve pánů z Kravař, nyní psaných i ze Strážnice, je panství až do roku 1501, kdy je prodáno pánům ze Žerotína a z Fulneku.

Žerotínové tu vládou až do 21. listopadu 1628, kdy državu kupuje císařský vojenský rada František Magnis.

Magnisové, kromě krátkého mezidobí, zhruba v letech 1706 – 1716, kdy jsou zde

Kounicové, spravují panství až do konce 2. světové války.

Uherskoostrožské panství

Ještě ve 13. století byl tento majetek zeměpanským. Později se zde vystřídalo více majitelů.

Roku 1358 se připomíná držení Lipova bratry Petrem ze Strání a Ctiborem z Lipova.

Začátkem 15. století patřily Kuželov a Malá Vrbka k veselskému statku.

Roku 1447 prodává Zdeněk ze Šternberka a z Konopiště Zedranou (nyní Malou) Vrbku Mikuláši z Vojslavic, zvanému Nopr.

Zhruba v letech 1493 – 1498 přechází toto území do držení pánů z Kunovic, což znamená jeho převod k ostrožskému statku.

V roce 1625 bylo panství zkonfiskováno a prodáno Gundakarovi z Lichtenštejna a v držení Lichtenštejnů pak zůstává až do konce 2. světové války.

VÝVOJ NÁBOŽENSKÝCH POMĚRŮ

Vývoj náboženských poměrů na Hornácku pochopitelně závisí na poměrech v Markrabství moravském, které byly poněkud jiné než situace v Čechách. Lze rozlišit přibližně tyto periody:

Rané období (do začátku 15. století)

Pokřesťanstvování našich zemí se dělo původně prostřednictvím německých a skotských misí. V době Velkomoravské říše začíná být v 2. polovině 9. století zaváděna věrozvěsty Konstantinem a Metodějem liturgie slovanská, ale po Metodějově smrti r. 885 prosazuje kníže Svatopluk znovu liturgii latinskou. Tím se dostává země a posléze celý nově vzniklý přemyslovský stát do vlivu západofirmské církve.

Vlastní kolonizace Hornácka však začíná asi na přelomu 12. a 13. století. Od r. 1228 byla oblast kolem Velké pod vzdáleným vlivem velehradského kláštera a velickou faru snad původně spravovali jeho řeholníci. Nynějším kostelu sv. Maří

Magdaleny předcházela kostel sv. Jana. Náboženství s latinskou liturgií se tenkrát přirozeně rozvíjelo v rámci jednotné západní církve.

Období pánů z Kravař a rozptýlené držby (zhruba 15. století)

Od začátku 15. století roste význam husitského hnutí, jehož vůdčí osobností na Moravě se stává moravský zemský hejtmán Lacek z Kravař. Po uvěznění Mistra Jana Husa v Kostnici vzhází z Moravy výzva šlechty na jeho obranu. Po Husově upálení v r. 1415 je vytvořen spolek české a moravské šlechty namířený proti dekretům kostnického koncilu a jeho vykonavatelům. Do čela hnutí jsou zvoleni tři hejtmáni, jedním z nich je opět Lacek z Kravař. Po jeho smrti roku 1416 se ujímá funkce zemského hejtmána na Moravě Petr II. Strážnický z Kravař (1389 – 1434).

Mezitím moravští páni využívají svého patronátního práva nad farami a začínají do svých kostelů uvádět husitské – utrakvistické kněze: na Hornácku je to již roku 1416 Tomáš Klečka v Lipově a Pavel ve Velké.

Po vypuknutí husitských válek plení r. 1421 Zikmundův vojevůdce Pipo Spano z Ozory celé strážnické panství pro jeho příslušnost k husitství.

Všeobecně možno konstatovat, že přístup k husitskému hnutí se na Moravě odlišoval od přístupu v Čechách, kde se vůdčím elementem stala především města a městské svazy, zatímco na Moravě to byla především šlechta a venkov. Husitské boje na Moravě končí v r. 1434 zemským mírem („landfrídem“), který podepisuje další strážnický pán Václav II. z Kravař a ze Strážnice jako jeden z předních vojevůdců husitských vojsk.

R. 1443 buduje ve Strážnici Jiří z Kravař a ze Strážnice (1426 – 1466) pro kališnické bohoslužby dosud stojící kostel sv. Martina.

Po ukončení husitských válek byla mezi stranou „pod jednou“, tedy katolíky, a „podobojí“, tedy husity – utrakvisty, uzavřena v Basileji mírová smlouva

na základě čtyř artikulí pražských („kompaktát“). Kompaktáta byla původně oficiálně potvrzena papežem, čímž byl utrakvismus legalizován, aby po boji o svrchovanost v církvi („konciliární hnutí“) byl zase zpochybněn. Nicméně v Království českém se po 14 letech bojů již nikdo nepokouší postavit husity mimo zákon, ovšem skrytý boj mezi oběma tábory pokračuje. Šlechta se přes veškeré úsilí katolického kléru utrakvistu nevdává a dále dosazuje a chrání na svých panstvích kněze podobojí.

V Čechách utrakvisté zvolili za svého arcibiskupa Jana z Rokycan (katolické arcibiskupství zůstalo neobsazeno až do r. 1561), v Markrabství moravském byla jedna biskupská správa pro obě vyznání. To si ce vedlo k tomu, že na Moravě existovala větší náboženská tolerance než v Čechách, ale zdejší utrakvismus, odtržený od arcibiskupa, začal trpět chronickeým nedostatkem kněžstva a teologickou nevyhraněností.

Pokud se týká přímo Hornácka, hlásilo se zhruba od roku 1416 cele k husitství – utrakvistu.

Období pánů ze Žerotína a pánů z Kunovic (od přelomu 15. a 16. stol. do let 1625 – 1628)

Pro vyměření strážnických pánů z Kravař po meči přijímá panství do zástavy Jan ze Žerotína, zvaný Bohatý, a na počátku 16. století už Žerotínové zmíněnou državu (a tím i Hornácko) vlastní. Tito šlechtici byli ochránci a podporovateli jednoty bratrské, která vznikla kolem některých husitských kněží snažících se o hlubší náboženský život. Nové hnutí narazilo zpočátku na odpor jak katolického a utrakvistického kléru, tak představitelů státu, neboť požadovali-li některých českých králové, počínaje Jiříkem z Poděbrad, na papeži oficiální uznání utrakvistu, nemohli trpět žádné další náboženské směry. Jednota bratrská, původně značně ortodoxní a žijící v ilegality, se však začala někdy na přelomu 15. a 16. století stále více prosazovat vlivem své postupné ori-

entace humanistickým směrem, přijímala do svých řad i lidi vzdělané a v průběhu 16. století též šlechtice, kteří jí na svých panstvích poskytovali útočiště.

Ačkoli měli novoutrakvisté v této době na Slovácku ještě silné pozice, zvolna je ztráceli na úkor šířícího se luterství, kalvinismu a také uvedené jednoty bratrské. Postupem času jim začínají chybět faráři, a tak kolem r. 1560 ovládli fary a školy ve Velké a v Lipově evangelici. Ve Strážnici jsou to luteráni augšpurského vyznání. Po r. 1577 vznikají sbory v Hrubé Vrbce, Velké nad Veličkou, Lipově, Javorníku a v Nové Lhotě. O tom, že čeští bratři vlastnili např. v Hrubé Vrbce na přelomu 16. a 17. století polnosti, svědčí zápisy, které autor našel v urbářích z let 1594 a 1617, kde jako zdroj odvodu jsou uváděna „Bra-

Ze shora uvedených skutečností plyne, že tak jako jinde na Moravě byla náboženská situace i na Horňácku, až do bitvy na Bílé hoře r. 1620, dosti složitá. Občas pochopitelně vznikaly mezi nekatolickými směry vzájemné třenice, možno však konstatovat, že jejich vztah byl vcelku dobrý. Svědčí o tom bezkonfliktní přechody z jedné konfese do druhé. Nicméně evangelíkům vadila podřízenost utrakvistů katolickému biskupství, což bylo mnohdy na Moravě překážkou vzájemného slučování.

Závěr epochy se vyznačuje tím, že po bělohorské bitvě jsou ze země vypovídáni všichni nekatoličtí kazatelé a faráři. Poslední žerotínský strážnický pán Jan Jindřich II., když bylo v r. 1628 svobodným obyvatelům země nařizeno buď přestoupit

Období hrabat z Magni a knížat z Lichtenštejna do tolerančního patentu (od let 1625 – 1628 do r. 1781)

Tato doba se příchodem Magnisů (r. 1628) na strážnické a Lichtenštejnů (r. 1625) na uherskoostrožské panství vyznačuje násilnou protireformací podle hesla „cuius regio – eius religio“. Evangeličtí kněží a bratrští kazatelé jsou s konečnou platností vyhnáni a u kostela sv. Martina ve Strážnici, původně utrakvistického, později evangelického, je zřízena katolická farnost, která administruje celé rozsáhlé strážnické panství včetně Horňácka, neboť byl nedostatek katolických kněží k obsazení opuštěných venkovských far a bratrských sborů. František Magnis povolává roku 1633 do Strážnice řád piaristů, jenž má pomáhat při rekatolizaci kraje.

Teprve asi kolem roku 1650 byla obnovena katolická farnost ve Velké, mající administrovat Horňácko.

Ve stejném období zřizují Lichtenštejnové, majitelé sousední uherskoostrožské državy (pod patronací kardinála Ditrichštejna) jezuitskou misionářskou stanicí v Kuželově, jež má rovněž přispívat k obracení Horňáků na katolickou víru. Je třeba dodat, že Lichtenštejnové postupem doby dosahují v tomto směru ve srovnání s hrabaty Magnisi větší úspěchů.

Nicméně se rekatolizace na Horňácku setkala s velmi tvrdým odporem a postupovala jen velmi zvolna. Mnozí obyvatelé raději opustili své majetky a utekli i se svými rodinami do nedalekých sousedních Uher, na Slovensko, kde byla větší náboženská svoboda. Zbylí se tajně scházeli k bohoslužbám v lesích, nebo chodili rovněž na Slovensko. Tyto skutečnosti jsou ovšem dosti známy z literatury.

Pokud se týká uherskoostrožského panství, kníže Florián z Lichtenštejna dal v roce 1718 postavit v Kuželově kapli Nejsvětější Trojice, která byla o dvaapadesát let později opatřena věží. K zajímavostem patří, že již od r. 1771, tedy deset let před vydáním tolerančního patentu, je v originále matrik, uložených nyní v Moravském zemském archivu v Brně, uváděn sloupec „Religio“ (tedy náboženství), i když ve všech zápisech u jednotlivých osob je v něm uvedeno „Christiano – Catholico“.

Období hrabat z Magni a knížat z Lichtenštejna do tolerančním patentu (od r. 1781 do r. 1918)

Po vydání tolerančního patentu r. 1781 byla povolena dvě evangelická vyznání, k nimž se přihlásilo poměrně značné množství horňáckých obyvatel. V Javorníku téhož roku začali se stavbou nejstarší modlitebny helvetské konfese na Moravě, matriky se datují od r. 1782. Střediskem augšpurské konfese, k níž se přihlásilo 700 občanů, se stala Hrubá Vrbka, kde byl založen sbor roku 1782. První bohoslužby se konaly ve stodole Pavla Pavlíka, v č. 43. Z vybudované modlitebny se postupem času, po přístavění věže, stal kostel. Fara byla zřízena r. 1785.

Vynětím z římskokatolické farnosti ve Velké vznikla v Kuželově r. 1784 lokální kuracie, k níž byly přiřazeny Hrubá a Malá Vrbka a lokální kaple byla prohlášena za farní chrám. Od téhož roku se začínají psát pro tyto tři obce samostatné matriky kuželovské farnosti. Kromě bohoslužeb se v chrámu konají křty i svatby. Po tolerančním patentu se vedou v katolických matrikách i zápisy týkající se evangeliků.

Období po vzniku ČSR (od r. 1918 dodnes)

Po vzniku Československa se v Javorníku a v Hrubé Vrbce zakládají farní úřady Česko-bratrské církve evangelické. Podle administrativního lexikonu z roku 1928 spadal pod Javorník ještě Kuželov, Lipov, Nová Lhota a část Velké nad Veličkou. Ke sboru v Hrubé Vrbce pak příslušela Malá Vrbka a část Velké.

Literatura a prameny:

kol.: Horňácko. Brno 1966.
Frolec, Václav a kol.: Slovácko. Brno 1978.
Nopp, Leopold: Náboženské nepokoje v Hrubé Vrbce v letech 1718–1721, Časopis Matice moravské, roč. 22.
Válka, Josef: Dějiny Moravy, 1. díl. Středověká Morava. Brno 1991.
Týž: Dějiny Moravy, 2. díl. Morava reformace, renesance a baroka. Brno 1996.
Pamětní kniha (rukopis na římskokatolické faře v Kuželově). Moravský zemský archiv Brno – matriky, E 67.

Jarko Pavlík

Evangelická modlitebna ve Velké nad Veličkou
Foto: autor

trská poloulání“, a v urbáři z r. 1620, kde je dokonce uvedeno „Bratři ve zboru“. Jen na okraj připomínám, že po 100 letech, v období 1694 – 1700, kdy panství bylo už skoro sedm desetiletí v držení katolických Magnisů, je ještě uváděn „Bratrský čtvrtlán“.

na katolickou víru, nebo se vystěhovat, raději odchází do nedaleké uherské Skalice, kde téhož roku umírá.

První katolický kněz do Strážnice přichází snad někdy v letech 1618 až 1623, věrohodnost údaje však není potvrzena.

Protireformace na Horňácku ve světle katolických matrik a jejich opisů

Jak dalece byla na Horňácku úspěšná rekatolizace, to dokumentují první katolické matriky a jejich opisy ze 17. a 18. století.

Ze skutečností uveřejněných v minulém čísle Malovaného kraje plyne, že předbělohorské Horňácko (ostatně jako téměř celé Slovácko) bylo zřejmě po dobu asi 200 let nekatolické, od úvodu 15. století husitské – utrakvistické, zhruba od počátku 16. věku začaly postupem času vedle sebe žít či vzájemně se prolínat především novotrukviské, luteráni, kalvinisté a jednota bratrská.

Pokud tyto náboženské směry vedly matriky, nejsou dochovány. Dochovaly se však matriky římskokatolické církve, která se zde znovu etablovala na strážnickém panství příchodem Magnisů v letech 1628 – 1629 a na uherskoostrozském panství prostřednictvím Lichtenštejnů v roce 1625.

ŘÍMSKOKATOLICKÁ MATRIKA STRÁŽNICKÉ FARNOSTI U SV. MARTINA

Je nejstarší dochovanou matrikou na strážnickém panství včetně Horňácka.

Matrika narozených (pokřtěných) začíná zápisem křtu ze dne 13. října 1629 – křtil farář Georgius Wszeteczka Zakoleczensi – a končí záznamem 8. června 1663 – křtil farář Balthazar Herdegen. Poslední zápis, netýkající se ovšem křtu, je z roku 1670. Matrika sezdáných začíná 22. dubna 1632 a končí 31. října 1662, v matrice zemřelých se první zpráva objevuje 3. listopadu 1633, poslední potom 24. září 1640.

Téhož roku jsou křtěny děti Kašpara Těšínského a Martina Kubíčka z Lipova, jakož i Martina Rumíška z Javorníka. Ve Velké se zase např. v první polovině 17. století uzavírají katolické církevní sňatky Martina Psíka a Mikuláše Šáchů. Nicméně informace o lidech z Horňácka se zde objevují ojediněle, což svědčí o tehdejší nevelké úspěšnosti rekatolizace území.

ŘÍMSKOKATOLICKÉ MATRIKY VELICKÉ FARNOSTI U SV. MAŘÍ MAGDALÉNY

Originály velických matrik se bohužel nedochovaly od data založení farnosti (asi v r. 1650). V existujícím nekompletním originálu matriky narozených (pokřtěných) jsou zápisy až od 6. ledna 1709 do roku 1739, v matrice sezdáných od 20. ledna 1709 do roku 1740 a v matrice zemřelých od 5. ledna 1727 rovněž do roku 1740. Následují další, možno říci kompletní originály. U zmíněného prvního dochovaného originálu však autor zjistil, že je jednak neúplný (někde chybí celé měsíce), jednak, zřejmě pozdější převazbou, jsou některé listy zpřeházeny (měsíce nejdou chronologicky za sebou). Proto dal autor uvedené nesrovnalosti do pořádku a zapsal správný sled na desky matriky. O tom, že tato matrika uložená v Moravském zemském archivu pod signaturou E 67 Matriky a číslem 5895 nezačala až rokem 1709, ale dříve, svědčí poznámka – zřejmě farářova – na předešlé knihy: „Anno : Domini : 1694/ : I : K : S : R : L : /toho roku sem se dostal /do Lukova.“

Tyto málo známé opisy jsou velmi cenné, neboť kromě toho, že posunují matriční materiál velické farnosti zpět do konce 17. století, liší se od originálů hlavně tím (ačkoli jsou zestručnělé a psané mnohdy nedbale), že obsahují především některé detaily, které v originálech nebyly, ale zřejmě zajímaly olomouckou arcidiecézi, hlavně pokud se týká úspěšnosti postupné katolizace farnosti. Uvádějí totiž také latinsky psané reporty o počtu duší (farníků), jak pokud se týká celkového množství, tak náboženské příslušnosti – dosud přestoupivších, nedbalých či kacífů. Informace jsou pro nás dnes zajímavé nejen po stránce náboženské příslušnosti obyvatel, ale i po stránce demografické, neboť v té době se ještě neprovádělo sčítání lidu, byť uvedená čísla nemusí být zcela pravdivá.

Každý ročník opisů tvoří samostatný svažek o několika listech a byl obvykle napsán na podzim roku následujícího a zaslán do Olomouce. Udělejme si nyní představu o formě těchto zápisů alespoň následujícími ukázkami.

Úplně první zmínka o konverzi ke katolictví na Horňácku je uvedena dne 28. února 1688 a v českém překladu zní: „Opět sezdání jsou neplatné sezdání v Uhrách syn Jiří, syn Jana Baika, s Magdalenou, dcerou Jiřího Kolarze.“ Jedná se tedy o opětné sezdání (recopulati – recopulatus), problematiku velmi zajímavou, v literatuře snad dosud nezaznamenanou.

Další latinský zápis je z roku 1690: „Následuje seznam těch, kteří v Uhrách hříšným luteránským sňatkem byli sezdání,

Panorama: Kuželov – Hrubá Vrbka – Malá Vrbka, pohled od východu

Foto: autor

Mezi prvními zápisy o konverzi z Horňácka v této matrice jsou informace ze dne 10. srpna 1631 – pokřtěni Magdalény, rodiče Andreaz Zedník a Lyda z Velké, či 23. srpna 1631 – pokřtěni Václava, rodiče Mikuláš Haiduk a Dorota z Javorníka.

Opisy originálů matrik velické farnosti

S ohledem na válečné události a požáry, kdy docházelo k poškozování nebo i zničení matrik na farách, nařídila olomoucká arcidiecéze zřizovat od roku 1688 jejich opisy.

avšak konvertovali a byli všichni znovu sezdáni mnou, Martinem Kryštofem Jirkovským, farářem velickým a lipovským.“ Jednalo se zřejmě o horňácké občany, původně z náboženských důvodů uprchlé do Uher, kteří tam vstoupili do manželství, ale po

čase se opět vrátili pod podmínkou konverze. Všechny tyto manželské páry byly tedy znovu oddány společně v jednom dni 10. září 1690, a tím bylo jejich manželství oficiálně legalizováno. 4 páry byly ze Suchova, 5 párů z Velké, 4 páry z Javorníka, 3 páry z Nové Lhoty, 4 páry z Lipova a 5 párů z Hrubé Vrbky. Uváděni jsou i svědci.

Rokem 1710 začínají latinsky psané reporty – zprávy o počtu farníků, případně „kacířů“. V češtině zní: „Já níže napsaný věrně kněžský svědek dosvědčuji roku 1710. Osoby katolického vyznání a svatého přijímání velikonoc přijímající ve velické farnosti (...) 1680. Z těchto v čase velikonoc kacíři nedbali (...) 60. Popravdě řečeno u těchto malou mírou odpadlí jsou doplněni. Ve velické farnosti bylo kacířů (...) 281, kalvínů (...) 8. V lipovské farnosti bylo kacířů (...) 150, kalvínů (...) 9.“ Není jasné, zda tu pod pojmem „persona heretica“ = kacíř, je myšlen „luterán“, případně člen jednoty bratrské (o příznivcích tohoto náboženského směru však není nikde zmínka), či ne, neboť jsou zde uváděni také „kalvíni“, kteří by z hlediska katolické církve měli být považováni za „kacíře“ rovněž. V druhé části zápisu je uvedeno, že z nich v následujících letech konvertovalo šest lidí – jeden pocházející z Bojkovic, dva kalvíni z Lipova a po jednom „kacíři“ z Velké, Hrubé Vrbky a z Lipova. Dále pokračuje zajímavá stať: „Mimo tyto přislíbil Martin Pavlík před radou, že se podřizuje víře, což odsouhlasil v přítomnosti strážnického soudního faktora.“ Takéž: „Jan Horniak z obce Suchov, žalářovaný v Uherském Brodě, prohlášený za kacíře, jehož místní rada tak dlouho držela, dokud, byv poučen místním důstojným panem děkanem, nepřistoupil k víře. To vše je v pravdě souhlasnou rukou zapsáno a stvrzeno pečeti 24. prosince 1710.“

Jiná zpráva o počtu farníků je datována 23. října 1713, na závěr opisu velických matrik z roku 1712. Přeloženo do češtiny: „Soupis duší, kolik jsem jich zjistil ve velické farnosti jako schopných víry, kolik jich vykonal velikonoční zpověď, kolik jich je nedbalých, kolik je luteránů, kolik je kalvínů, kolik je odpadlíků.“ Pod pojmem „odpadlík“ je asi míněn člověk, který uprchl za hranice do Uher.

Podobný text je uveden až v roce 1716.

Porovnání obou zpráv:

	r. 1712	r. 1716
Celkový počet duší	2 749	3 913
ve víře katolické	1 103	3 056
nedbalí	1 291	469
luteráni	327	346
kalvíni	16	12
odpadlíci	12	8
obrácení na víru	–	22

Oba zápisy provedl velický farář Bartoloměj Holomek.

Originály matrik velické farnosti

Zde je konverze zapisována vždy zvlášť na samostatných listech na konci, za běžnou matrikou narozených – pokřtěných. V těchto zápisech není mnohdy dodržována časová posloupnost dle jednotlivých ročníků. Většinou je u lidí uváděno místo bydliště, původní náboženské vyznání (lu-

terán, kalvín), jindy i věk či přesné datum přestupu ke katolictví, občas také charakteristika týkající se jejich „kacířství“. Stejně jako u opisů matrik není zachováván jednotný způsob záznamu. Opět několik příkladů:

K roku 1740: „Toho roku 1740 se stali věrnými katolíky,“ a je vyjmenováno celkem 10 mužů a 4 ženy, z nichž je 5 kalvínů z Javorníka a Petruchovského mlýna, 3 luteráni z Velké, 3 z Javorníka a 1 z mlýna blízko Suchova; u Anny – manželky Jiřího Hromka z Javorníka je poznamenáno: „...nejdříve luteránka, později kalvína, konečně katolička.“ Zápis pokračuje: „Ti, kteří byli podezřelí z kacířského vyznání, byli veřejně prohlášeni věrnými katolické víře“ – 3 muži z Hrubé Vrbky a 2 manželské páry z Javorníka. Dále se píše o 1 muži a 3 ženách podezřelých „z kacířství a kacířských myšlenek“, případně „z účasti na shromáždění kacířů“.

Informace z roku 1751: „Následují ti, kteří v roce 1751 po odevzdání zakázaných knih byli připuštěni k vyznání víry.“ Celkem jde o 14 občanů z Velké, Lipova, Hrubé Vrbky a Javorníka, ve stáří od 25 let do 80 let.

Situace v roce 1759: „Léta Páně 1759 dne 5. října učinil vyznání katolické víry Martin Minarik, 70 let, husita = kalvín, téhož dne učinila vyznání jeho manželka Kateřina, když od roku 1751 dne 9. června po cvičení v katolickém náboženství, které tehdy vyznala, odpadla, 68 let.“ Tento zápis je zajímavý tím, že je zde poprvé zmínka o „husitském náboženství“ ztotožňovaném s kalvinismem (ex Hussitico = Calvinissa). Husitské povědomí tedy přetrvávalo ještě asi 350 let po upálení mistra Jana Husa a zhruba 150 let po bitvě na Bílé hoře...

Rok 1760: šestatřicetiletý „odpadlík zproštěn kacířského luteránství speciální výchovou, mnou Janem Hnátkem, místním farářem.“

Poslední zápisy, jimiž zprávy o konverzi v matrice končí, zdůrazňují zásluhy velického faráře Jana Hnátka o rekatolizaci a váží se k roku 1769. Do vydání tolerančního patentu císařem Josefem II., kterým se oficiálně povoluje vyznání víry luteránské a kalvínské, zbývá zhruba 12 let... Po celé období tvrdé protireformace, zhruba 150 let, musela na Horňácku nekatolická víra existovat, jinak by nebylo možno v polovině 18. století v matrikách číst, že konvertovali i mladí lidé, kteří „byli zproštěni kacířství, v němž se zrodili a byli vychováni.“ Je pravda, že většina zdejších obyvatel nakonec podlehla teroru v nerovném ideovém boji trvajícím několik generací, nicméně uvedená fakta svědčí o houževnatosti tohoto lidu, který přes veškerá přikofí dovedl tak dlouho být věren víře svých otců a praotců, ať otevřeně, či skrytě.

Prameny:

Moravský zemský archiv v Brně, E 67 Matriky, č. 5769, r. 1628 – 1663; č. 5895, r. 1709 – 1740; č. 5896, r. 1741 – 1756; č. 5897, r. 1757 – 1774.
Zemský archiv v Opavě, Opisy ACO, č. 7901, r. 1688 – 1753.

Jarko Pavlík

Rekatolizace na Velicku v odrazu archivních a soudních dokumentů

I. Podíl velické fary na opětovném pokatoličtění oblasti

Bílou horou (1620) počínaje a vestfálským mírem (1648) konče byly definitivně vzaty naděje k návratu a znovunabytí ztracených práv a svobod všem tajným nekatolíkům žijícím v naší vlasti i v emigraci.

Největší nábožensko - politický konflikt 17. století měla vyřešit třicetiletá válka. Habsburkové, kteří vyšli z tohoto sporu vítězně, se snažili dokázat, že jsou jedinými pány českých zemí. S útlakem národnostním začal též útlak hospodářský a náboženský. Šlechta bojující proti Habsburkům a hlásící se k evangelictví byla pronásledována a její majetek konfiskován. Za jediné uznávané bylo vyhlášeno vyznání katolické, a to patentem z roku 1625, potvrzeným pak Obnoveným zřízením zemským, vydaným pro Moravu v roce 1628.

Protireformačnímu tlaku nejdéle a nejzarytěji na Slovácku odolával lid kopcovitých oblastí dnešního Hornácka, přestože tu rekatolizační činnost přímo organizovali noví majitelé strážnického a uherskoostrožského panství (k tomu viz rovněž článek Protireformace na Hornácku ve světle katolických matrik a jejich opisů v Malovaném kraji č. 6/2001 – pozn. red.). Na Strážnicku ji od r. 1628 řídil hrabě František z Magni za pomoci katolických duchovních, piaristů a svého bratra kapucína P. Valeriána, jenž byl důsledný i v pronásledování protestantů v Čechách; na Ostrožsku zase po r. 1625 Gundakar z Lichtenštejna, a to za přispění uherskohradištských jezuitů, kteří se ještě v průběhu třicetileté války snažili na Hornácku postupně zapouštět své kořeny. Z Hradiště po roce 1646 organizovali misie do Velké nad Veličkou a okolí a často si stěžovali, že lid je zde tvrdohlavý, a volali na pomoc úřady, zvláště v pohraniční oblasti kolem Javorníka.

O nepřilíš úspěšném počátku rekatolizace na strážnickém panství svědčí i fakt, že se během prvních let této činnosti na strážnické faře vystřídalo pět katolických kněží, kterým se v roce 1631 podařilo přesvědčit pouze rodiče Těšínské a Kubíčkovy z Lipova, Hajdukovy a Rumiškovy z Javorníka a Zedníkovy z Velké, aby dali své děti pokřtít ve strážnickém kostele. Lépe se dařilo majitelům panství uherskoostrožského. V Kuželově se misionáři pravidelně zdržovali od roku 1650, kdy tu byla založena misijní stanice sloužící i Malé Vrbce. Ve Velké byla v témže roce obnovena duchovní správa pro Hornácko. Od této chvíle se velická fara se svými duchovními podílela na rekatolizaci celé oblasti.

Někteří Horňáci postupem času kvůli nevybíravému nátlaku přestupovali na katolictví, přitom však tajně chodili na Slovensko, kde se zúčastňovali evangelických pobožností, anebo se k nim tajně scházeli v lesích, jiní se plně přizpůsobili přání vrchnosti a katolických duchovních.

Po krvavém století válek, požárů, drancování a vykořisťování vymezeném lety 1604 – 1705 nastala ve vysíleném kraji nouze, ale rekatolizační činnost pokračovala. Částečného průlomu bylo dosaženo ve vsích náležejících k panství uherskoostrožskému, kdežto hornácké Strážnicko bylo i v první půli 18. století stále semeništem kacifů, neboť zde působila hrozba tajné emigrace poddaných do Uher i mírnější postup Maxmiliána Oldřicha z Kounic, jemuž strážnická država po krátký čas (1706 – 1716) náležela. Přesto nebo prá-

Na vzpurnost a protikatolický odpor měl nepochybně silný vliv rovněž luteránský biskup, superintendent Daniel Krman, který od roku 1711 působil po dlouhou dobu na Myjavě. Krmanova činnost i práce jeho lidí slavila v některých obcích, obzvláště v Javorníku, značný úspěch, což se projevovalo v průběhu celého 18. století.

Na misijní stanici v Kuželově dlel od roku 1718 mj. jezuita Jindřich Král, který zde dokázal radikálně snížit počet nekatolíků. Zaměřil se na obce patřící k panství strážnickému, zejména na Javorník, Velkou a Hrubou Vrbku, ale tam už se mu tak nedařilo. Následné protireformační tažení, opět řízené hrabaty z Magni, bylo na Hornácku silnější. Vojenské akce totiž pominuly, obyvatel oblasti znovu přibývalo, pusté grunty osazovali noví příchozí ze Slovenska a z jiných částí Moravy. Vrchnost se

Zleva bratrská konev na víno, kalich (asi již z doby potoleranční), bratrská křestní konvička a bratrský kalich. Po dobu rekatolizace byly předměty ukryty v uherském městečku Récse v prešpurské župě. Po vydání tolerančního patentu byly převezeny zpět do Javorníka. Nyní jsou uloženy ve zdejším farním archivu.

Foto: Antonín Vrba

vě proto žádal v roce 1710 hradištský hejtmán na vyšších místech povolení, aby směl z oblasti vyhnat protestanty, kterých se v kraji o dvě léta později nacházelo ještě přes 420, a aby mohl na jejich grunty dosadit katolíky. Zprávy o jeho aktivitě vyvolaly r. 1713 náboženské nepokoje v Javorníku a Hrubé Vrbce. I veličtí vůdci luteránů, mlynář Tomáš Žilka a blanař Jan Zedníček, byli při této příležitosti vyslyšeni a rok nato v Brně vězněni.

tedy přestala obávat nedostatku poddaných. Rodiny, které se s novým katolickým náparem nesmířily, našly opětovně útočiště ve slovenském pohraničí. V roce 1719 uteklo z Hrubé Vrbky 15 lidí, v roce 1730 to bylo 55 poddaných a v roce 1749, podle zápisů hraběte Chorinského, 164 Hornáků.

Nejdůležitější svou víru hájili obyvatelé Javorníka, kteří byli navíc jednotnější. Důležitým datem je zejména rok 1740, kdy se

obec stala dějištěm vzpoury evangelíků. Na samém sklonku panování Karla VI. se tamní obyvatelé postavili se zbraní v ruce proti portášům, kteří přispěchali na udání faráře z Velké pozatýkat vůdce evangelíků, hlavně pak Jana Ploštica, tajného luterána. Ploštica byl zajat, ale zanedlouho se mu podařilo z vězení uprchnout. Ostatní nekatoličtí představitelé, Tomáš Rumišek, Jan Chromiček – Mikula, Mikuláš Řehák a Martin Sťahela, uprchli do Uher. Vzpoury Javorník byl vojskem obklíčen a odboj potlačen. Někteří z poděšených obyvatel přijali pod nátlakem katolickou víru, jiné evangelíky z Javorníka, ale i z Hrubé Vrbky vojáci odvedli k veselskému soudu. Protože mezi odvedenými byly i ženy uprchlých Javornických, vrátil se Rumišek s ostatními dobrovolně zpět z Uher domů. Úřady si tehdy nebyly jisty, jak mají buřiče potrestat a žádaly instrukce z Vídně. Marie Terezie, chtějí si získat lásku lidu, poručila v listě z 28. října 1740, aby proti Rumiškovi, Chromičkovi a Sťahelovi, kteří se obrátili ke katolické víře, bylo zastaveno řízení. Z vězení propustili i jejich ženy.

Pozorujeme, že západní Slovensko, po nejvíce oblast dnešních myjavských kopanic, se stalo útočištěm evangelíků z Horňácka. Jak tam byli přijímáni, je možno vyčíst z protokolu výslechu uvězněného Pavla Hudce z Javorníka. Ten prohlásil, že do Uher uprchl proto, že byl odmalička luteránem a nechtěl se stát katolíkem. Prohlásil dokonce, že teprve poslední tři roky nechtěl na Moravě trpět luterány. To by ovšem znamenalo, že přibližně do roku 1737 mohli být na strážnickém panství nekatolíci tolerováni. Hudec se zdržoval ponejvíce na Myjavsku a z jeho výpovědi se dovídáme, že na Moravu zašel jen v době žní, aby vypomohl sklídit úrodu, a pak se opět vrátil na slovenské kopanice. Dále uvedl, že na Slovensku nechodil do kostela, ale zpovídal se několikrát u luteránského predikanta z Turé Lúky, který za kopaničáry docházel. Scházeli se u jistého Trávníka. Hudec nejenže přiznal, že Pavel Ploštica je luterán a Jiří Šližek zase kalvín, ale také potvrdil tušení hradčického hejtmana, že úzké vztahy mezi moravskými a slovenskými protestanty existují a že na Moravu často přicházejí tajní luteránští vyslanci a kazatelé, ba i prostí lidé z cizích krajů.

Od přísnějších trestů a různých dalších postihů zachránila javornické účastníky vzpoury skutečnost, že se schylovalo k první slezské válce mezi Rakouskem a Pruskem (1740 – 1742). Tresty by Javornické neminuly, jelikož vrchnost při pátráních zjistila, že kacífství se šíří nejen na misionářské panství, ale i ve vsích Lichtenštejnů. Kupř. kuželovský misionář odhalil v této vesnici dva nové evangelíky pocházející z jiných zemí. Prvním byl Matyáš Resner, původem ze slezské Rudice nad Bílou, žijící v kuželovském mlýně. Druhou protestantskou cizinkou byla Anna Va-

lentová z uherské Myjavy. Ta se do Kuželova provdala. Oba po odhalení přestoupili na katolictví.

Mnozí evangelíci z Javorníka, kteří odešli v roce 1740 do Uher, využili válečných poměrů k tomu, aby se vrátili domů, někteří naopak zůstali v cizině, neboť ta jim zaručovala větší náboženskou svobodu. Tak učinil mj. tajný javornický kazatel Jan Bartoš, jenž zde spolu se svou ženou i zemřel. Dle zprávy milotického děkana Křištofa Ležatky z 12. 8. 1750 se dovídáme, že z obce Javorník do Skalice před dvaceti lety trvale přesídlila také Barbora Blašková s dětmi a až ve vzdálených Želiezovcích u Levic se usadili Jiří Řehák, Jan Knutek, Martin Mička, Jiří Šližek, Ondřej Řepka, Pavel Vydařený, Martin Šachla (Šácha) aj. Naopak hlavní vůdce javornických luteránů Jan Ploštica přišel z Uher do rodného domu a rodné vesnice zemřít, jeho manželka se vrátila později.

Ani vítězné tažení pruského krále nepřispělo k uklidnění rozvířených poměrů na části strážnického a ostrožského panství. Javorničtí, ač přestupovali na katolickou víru, srdcem mnohdy zůstávali nadále protestanty. Toto jejich smýšlení a posilování víry upevňovaly i sňatky mezi moravskými a slovenskými evangelíky. Tak třeba Kateřina Minaříková, která pocházela z Myjavsky, se dlouho držela své víry a misionářům i po roce 1741 činila značné nesnáze. Taktéž manželka javornického Jana Machaly se odvážila v kostele vyjádřit rukou i obličejem pohrdání křížem, když jí byl podán k políbení. Jiní zase veřejně zavrhovali některé články katolické víry (obřadů) a vysmívali se jim, další veřejně litovali, že odpadli od své víry a nadále jedli v zakázané dny maso a scházeli se tajně k modlitbám v době, kdy byla sloužena knězem v katolickém velickém kostele mše svatá. Zápisy hovoří o tom, že mnozí z občanů Javorníka se rozhodli raději opět uprchnout do Uher, než by se stali katolíky. Tak učinil v roce 1741 např. Jan Chrenčík. Písemnosti dokazují, že se protestanté objevovali i na panství ostrožském - v Kozojídkách (Pavel Barečka, Martin Falešník, Jiří Košínský), v Hroznové Lhotě (Jan Joch, Pavel Zruna, Pavel Říha, Jiří Staša) aj. Proto misionáře a kněze uherskohradištský hejtman neustále nabádal k horlivější činnosti, aby obrátili co nejvíce kacífů. Ti však znovu uváděli pouze jména těch, které se jim podařilo obrátit po potlačení vzpoury v roce 1740 a pak 1741, kupř. Kateřinu Krcháčkovou, Jana Řeháka, Martina Sťahela, Kateřinu Izačku, Tomáše Lipára a další vesničany z Javorníka, Velké a Hrubé Vrbky.

Prameny:

Moravský zemský archiv, Gubernium R 11/A 21 – 31.
Archiv Českobratrské církve evangelické v Javorníku.

Antonín Mička

Prýžňa

V množném čísle prýžně. Vyprávěl mi o nich už před mnoha lety strýc Franta Gál a po něm můj přítel Jenda Petrla, stavební technik a po roce 1989 první starosta v Lanžhotě.

Prýžňa! Co to bylo? S notnou dávkou tolerance domek, leč mnohem blíž než ke stavení měla prýžňa k ruským zemljankám či staroslovanským polozemnicím. Jednalo se o obdélníkovitou nebo čtvercovou mělkou jámu v zemi, po jejímž obvodu byly zapsušteny stěny z rákosy a proutí oblepené „kočudama“, tj. drny pospojované hlínou a blátem. Ze stejného materiálu byla i střecha. Prýžňa coby chýše o jedné místnosti neměla vevnitř žádný komfort, ale plechový sporák (šporhelt) tam nescházel. Kdysi dávno v nich i v zimě žili ti nejhudobnější obyvatelé Lanžhota.

Na poslední prýžňu, ještě z časů první republiky, vzpomínal zmiňovaný Jenda Petrla. Měli ji na místě dnešního humna za domem Jendových rodičů v Kútě, pár kroků od „uže“ – rybníka, postavenou Hrnčířovi, řečené Guláčovi. Stávalo se prý, že když se starý Hrnčíř – Guláč vracel domů z hospody ve veselém stavu opilosti a nahněvaná manželka ho nechtěla do prýžně pustit, hulákal na ni: „Tak ty mja nepustíš? Chachachá! Odpkopnu kočudu a su doma, kanálíjo!“ Byl by to asi udělal, a tak stará Guláčka jej „fryško“ do jejich obydlí vpustila.

Pamětník strýc Franta Gál zase připomněl čin jisté starší pomatené ženy, která se ne tak dávno vydala s rýčem a motykou na své pole nedaleko tzv. Bendových jamy (ulice Hrnčířská). Když se jí lidé vptávali, proč tam kope, odpověděla, že si bude stavět prýžňu.

I u nás v České republice žijí pořád lidé – bezdomovci bydlící v něčem podobném, jako bývaly lanžhotské prýžně; ve vzdálených končinách pralesů, džunglí a pouští zase domorodé kmeny v přibytých doslova uplácených z hlíny a zpevněných proutím a rákosou. A tak prýžně v širším slova smyslu ani zdaleka nepatří pouze minulosti lidstva létajícího ke hvězdám.

Jako dodatek uvádím, že název prýžňa byl používán rovněž pro nevelké obdélníkové nebo čtvercové, zhruba metr a půl hluboké jámy vykopané na kraji humna, ve kterých sedláci skladovali řepné řízky. Prof. František Svěrák vydal v roce 1966 publikaci Nářečí na Břeclavsku a v Dolním Pomoraví, kde je též heslo „prýžňa (trýžňa)“ s vysvětlením, že jde o „důl na řepné řízky.“

Jožulka Uher

Rekatolizace na Velicku v odrazu archivních a soudních dokumentů

II. Aktivity misionáře Korvína, kněží a hejtmanů po roce 1740

Nekatolíků bylo na strážnickém a ostrožském panství kolem roku 1750 stále ještě mnoho, konverze ke katolictví se nedařila.

Jelikož si úkolem pověřený misionář Arnošt Korvín už nevěděl rady jak dál, rozhodl se, že by bylo vhodné přinutit všechny podezřelé po jejich vyznání víry ještě i k přísaze. Každý obrácený kacíř se měl zavázat Bohu i všem svatým, že:

1. Nebude číst ani poslouchat, tím méně přechovávat bludné kacířské knihy, které jsou od svaté katolické římské církve zavřené a zapovězené.

2. Bude zachovávat všechny katolické svátky a nebude v ten čas docházet do jiných kacířských sborů nebo shromáždění.

3. Nebude jíst maso v zakázané postní dny i každý pátek a sobotu.

4. Přisáhá a slibuje, že bude vždycky prokazovat Panně Marii i všem svatým patřičnou čest a bude věřit, že za nás v nebi orodují.

5. Bude zachovávat všechny obyčeje, články víry a ceremonie, které katolická

Závěr tvořila tato formule: „Proto přísahám, že od této svaté římské, katolické a apoštolské církve nikdy až do nejděší smrti mé nechci odstoupiti, aniž se nedám žádným způsobem od ní odtrhnouti, ale jediné v katolické víře chci Pánu Bohu svému sloužiti, v ní živ býti a umříti...“

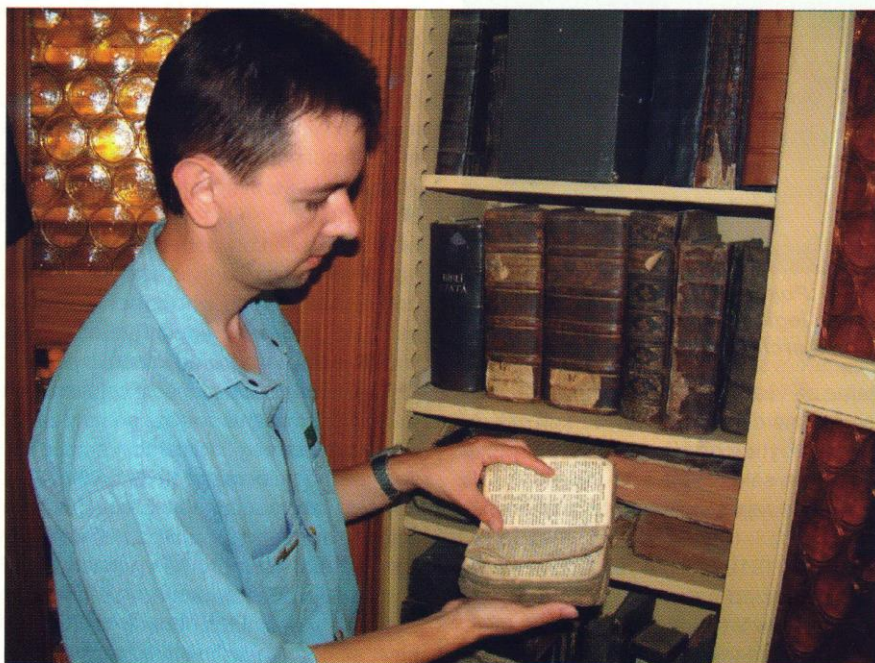
Dle misionářova hlášení z 8. října 1743, tj. po necelém roce od sepsání přísahy, si Korvín rezignovaně stěžuje, že jeho počínání obzvláště ve farnosti Velká, ke které tehdy náležely všechny obce dnešního Hornácka, bylo marné. Tvrdí, že nic nezmožil ani laskavým chováním, ani hrozbami. Nepodařilo se mu řady nekatolíků ztenčit. Sám se svými silami na protestanty nestačil a velický farář s kaplanem mu prý velmi nepomohli, jelikož „oba jsou místní rodáci a mají rozsáhlé příbuzenstvo, mezi nimi i kacíře“.

Na základě tohoto hlášení žádal hradištský hejtman, aby byli veličtí duchovní přeloženi, neboť v tom spatřoval jednu z příčin rozsáhlého kacířství na Velicku. Druhý důvod viděl ve stálém přísunu nedovolených knih z Uher.

hradsku. Trest smrti byl stanoven pro ty, kdož se vrátili z ciziny, dále pro všechny nekatolické kazatele, učitele, kolportéry knih a pro ty, kdo jim poskytnou úkryt. Pro udavače stanovil reskript velké odměny a utajení. Na pokyny císařovny reagoval 16.

1. 1744 královský úřad zemského hejtmanství vydáním patřičných nařízení. Dle nich se mělo duchovenstvo a moravští stavové účinněji podílet na boji s tajnými nekatolíky a zasloužit se o šíření katolické víry. Farářům se z tohoto důvodu neměly brát jejich příjmy a vesničtí kněží neměli být ze strany vyšších duchovních i světské moci utiskováni. Dále se měly zakládat a šířit informace o církevních školách, zřizovat nové fary atd. Realizaci ovšem zabránila druhá slezská válka (1744 – 1745) mezi habsburskou říší a Pruskem. Ta znamenala pro hornácké evangelíky období oddechu. Hradištský hejtman Žalkovský v listě z 9. 10. 1745 uvádí, že nejvíce zla v těchto letech působil javornický vůdce Pavel Ploštica, hrubovrbecký Martin Miklošek a kněždubský Jan Petrucha, který byl vězněn již v roce 1741. Starý mlynář Pavel Ploštica – pravděpodobně příbuzný dříve zmiňovaného vůdce vzpoury Jana Ploštici – vystavěl totiž spolu s dalšími tajnými evangelíky chatu skrytou v horách, v níž se mohli Javorničtí ve sváteční dny posilovat Slovem Božím. Ploštica je sám vedl, později jim kázali již uvádění otec a syn Minaříkovi, kteří přicházeli z uherské strany. Úřady přikázaly, aby byla chalupa zbourána, Javorničtí však na příkaz nedbali. Miklošek neuznával svaté, o nichž se navíc často vyjadřoval hanlivě. Když k němu např. přišel jeden požár zchudlý katolík ze Strážnice prosit o podporu, vyčetl mu, proč prý jeho obydlí nepomohl hasit svatý Florian, ochránce ohně, asi prý tehdy nebyl doma. Misionář Korvín ve zprávě nazval Mikloška, Petruchu i Ploštica veřejnou zkárou kraje; hejtman zase nařídil, aby byli tito rebelové chyceni a dopraveni k hradištskému hrdelnímu soudu, jelikož kacířství bylo považováno za zločin proti státu, a proto měli být provinilci souzeni u světského soudu. Ploštica se podařilo chytit a ve vězení obrátit na katolickou víru, Mikloška ani nepředali soudu a obrácen byl už doma, Petrucha se spasil útekem do Uher.

Podle hlášení misionářů by se mohlo zdát, že po 2. slezské válce, respektive po roce 1746, aktivita evangelíků v horských a podhorských končinách Strážnicka a Ostrožska poklesla. Tento dojem byl ovšem způsoben nevýraznými zprávami, které misionáři zasílali. Zdá se, že Korvín zemřel nebo změnil působišťe, a nový misionář nevykonával své poslání dostatečně horlivě, jelikož byl nadřizenými několikrát napomínán, aby poslal zprávu zejména o evangelících z velické farnosti. V listopadu 1748 misionář Sýkora hlásil, že přes Ostrožsko přešlo pouze devět osob, které během války našly útočiště v Uhrách a nyní se vracejí zpět, hlavně do časlavského a chrudimského kraje. Všichni učinili vy-

Pan farář Josef Hurta pečuje o vzácné postily, bible a kancionály uložené v archivu javornické fary

církev odpradávná spasitelně užívá a nebude proti nim potupně mluvit.

6. Musí vyznat, že římsko – katolická církev je ustanovená od Ježíše Krista a svatých apoštolů a že je tedy samospasitelná. Bez ní nemůže být nikdo spasen a jiné vry a sekty jsou bludné a vedou k věčnému zatracení.

7. Bude-li jinak ve svém srdci smýšlet anebo se jinak chovat, svolá na sebe Boží hněv.

I císařovna Marie Terezie si byla vědoma toho, že vlivem prohrané 1. slezské války a šířícím se vlivem protestantů z cizích zemí povážlivě vážne její protireformační dílo. Rozhodla se proto připomenout ostře tresty za odpadnutí od katolictví zveřejněním dřívějších patentů, jako byl kupř. císařský reskript (úřední výnos) z 25. 12. 1725. Ten přikazoval, aby byli evangeličtí poddaní odsuzováni na rok nucených prací, při opakovaném provinění na tři roky, a pak do vyhnanství v Uhrách nebo v Sedmi-

znání katolické víry. Přesto byl napomenut, že nezjistil jejich přesnou adresu. V následujícím roce byl již pilnější a v Kuželově obrátil osm nekatolíků – Supika, Gagosche, Kostelanského, Buzika, Slezáka, Gaidosche, Mikulku a Supiczeka.

tím, že Schindler je už katolíkem a knihy již nepotřebuje, ale vůli císařovny byly nuceny respektovat.

Druhým případem, jenž došel pozornosti na vyšších místech, byla zpráva katolického kněze Jiřího Morvaie z uher-

a dalších míst. Zajímavé ovšem je, že Morvai snad ani nemínil upozornit na stálý exodus na Slovensko. Z jeho hlášení chápeme, že mu šlo spíše o to, aby se uprchlíci vrátili zpět. Tím by se jejich počet v slovenském příhraničí snížil, a pak by mohli

Žalm XXIII z bratrského žaltáře z 16. století, vytištěného u Daniela z Karllsperku. Obsáhlý žaltář patří mezi poslední exempláře nacházející se v Čechách a na Moravě

Fota: Antonín Vrba

Značný rozruch na vyšších katolických místech, ba až u císařského dvora, způsobila tři následující hlášení. Nejdříve byl v březnu 1748 v Olomouci zadržán Matěj Schindler (Šindelář) z Vrbovců, který z Břehu (Breigu) v pruském Slezsku převážel jedenadvacet česky psaných evangelických knih, jež tam u knihtiskaře Tratmana vyměnil za sukno na mlynářské pytle. Při výslechu Šindelář doznal, že je evangelík, do kostela chodí ve slovenské Prietrži a knihy veze svým dětem i známým, neboť v Prešpurku evangelické texty v tomto jazyce netisknou. Úřady mu nevěřily a vše zabavily, jelikož měly podezření, že je prodá ještě na moravské straně hranic. Během dalšího výslechu – chtěje knihy zachránit – učinil vyznání víry. Případem se pravděpodobně zabýval též císařský dvůr, neboť Marie Terezie nařídila, aby mu byly knihy vráceny, ovšem až na uherských hranicích, a aby byl propuštěn, jelikož se jedná o uherského poddaného. Proti tomuto rozhodnutí úřady argumentovaly

ského Sobotiště, doručená 24. září 1749 do Brna. Farář v ní poukazuje na velké množství emigrujících tajných evangelíků z Moravy a Čech, kteří nacházejí nová bydliště na Slovensku. Úřady byly sice na tyto útky upozorňovány již dříve, ale netušily, že jsou tak početné. Navíc měly nyní k dispozici seznamy uprchlíků, které sobotištský duchovní ke zprávě přiložil. Z nich můžeme vyčíst, odkud a kdy prchající přišli a kde se usadili. Nejvíce evangelíků, většinou s celými rodinami, se vystěhovalo z ostrožského panství, a to celkem jedenašedesát (jen z Kuželova jich bylo na třicet), ze strážnického panství hlásí kněz patnáct osob z Javorníka a čtyři z Hrubé Vrbky. Seznamy tak potvrzují fakt, že ostrožská vrchnost byla v rekatolizační činnosti daleko důslednější a přísnější než strážnická.

Morvaiovy seznamy byly neúplné a nepřesné, jak ještě níže uvidíme. Z obou panství se nejvíce tajných evangelíků vystěhovalo do Vrbovců a přilehlých Kopanic, méně již do Sobotiště

být zrušeny některé artikulární chrámy, tj. vyčleněné kostely, v nichž mohli uherští nekatolíci sloužit své bohoslužby. Zdálo se mu totiž, že se protestanti v artikulárních vsích často míchají do práv katolické církve, jak tomu bylo třeba v Prietrži, kde dokonce shodili z věže katolického kostela kříž.

Úřady ihned po obdržení zprávy nařídily její přezkoumání. Usoudily z ní, že katolíci duchovní neplní řádně své povinnosti, a proto prezident nejvyššího soudu Hüsseberg napsal olomoucké konzistoři, aby příčiny vystěhovalectví vyšetřila. Ta se zase obrátila na faráře, aby útky zdůvodnil. Duchovní argumentovali zatvrzelým kacířstvím uprchlíků, špatným zacházením s poddanými ze strany vrchností, lepším uplatněním řemeslníků v Uhrách apod.

Prameny:

Moravský zemský archiv, Gubernium R 11/A 21 – 31. Archiv Českobratrské církve evangelické v Javorníku.

Antonín Mička

Jak se dříve vařivalo

Na dědinách se v zimě vařilo v kamnech a v létě na ohništi. Ani Rakvice na Břec-lavsku nepatřily k výjimkám. Kachlová kamna stávala ve světnici, ale topilo se v nich z kuchyně. Oheň se rozdělával uprostřed kamen a na boky se stavěly zadrátované hrnce. Ty stály na cihlách a do kamen se dávaly a z nich pak vytahovaly zvláštní vidlice. Tak se vařila polévka i maso, kdežto knedlíky se vařily v kamnovci, tj. hliněném výklenku v kamnech. Trouby na pečení koláčů bývaly rovněž hliněné a místo dvířek měly jen dřevěnou závoru.

V každém domě byl široký komín a v něm ohniště. K vaření se tu používal třírohý „randlík“, někde byly hrnce stavěny na železnou třínožku. Jak jsem uvedl, na ohništích se vařilo v létě, ale v zimě se na nich smažily koblihy a rozpouštělo se sádlo.

Pod komínem byla vestavěna chlebová pec, protože tehdy si každý pekl chléb doma. Široký komín se zase využíval k uzení masa.

K snídani se vařivaly brambory s chlebem, nebo se jedla syrová polévka s chlebem. Káva se v Rakvicích poprvé pila kolem roku 1870 u učitele Čecháčka. Lidé se na tento nápoj tehdy dívali jako na něco „panského“, a tak se učitelé pošklebovali, ale káva nakonec přece jen zvítězila.

Do „kúta“ se mladým maminkám po porodu nosily koblihy, koláče a tvarůžky. Křtiny se oslavovaly sladkou kořalkou a hlavně zdejším výborným vínem.

Z vyprávění Václava Foulkala vybral **Zdeněk Pohl**.

Rekatolizace na Velicku v odrazu archivních a soudních dokumentů

III. Reakce císařského dvora na zprávu děkana Schupplera

Třetí, nejobšrnější a nejdůkladnější, zprávu o nekatolících podal v roce 1749 František Schuppler, děkan z Uherského Hradiště. Oproti v minulém čísle Malovaného kraje zmíněným Moravským seznamům uvádí větší množství lidí, např. z Kuželova uteklo 78 osob (Moraví 30), z Hrubé Vrbky 27 (4), z Velké 11 apod. Uprchlíky z Javorníka na tomto seznamu nezachytil. Jako příčinu odchodů uvádí v první řadě nouzi obyvatelstva, robotní povinnosti, velký daňový útlak, zvýšení ceny soli, vydržování vojska v obcích po několik měsíců v roce (tzv. dragonády), žalářování, násilné odvody, nemilosrdné tresty za přechody do Uher apod. Moravané dle něj vidí, že něco podobného v Uhrách v tak velké šíři neexistuje, není tedy divu, že se stěhují do nevěreckých míst, kde jsou přátelsky přijímáni zejména od hraběte Nyáryho, pána na Sobotišti, i od jiných magnátů ve Vrbovcích a na Myjavě, kteří tak získávají pracovitě poddané. Za tuto kritiku útisku a sociálního stavu obyvatelstva byla Schupplerovi udělena důtka s tím, ať se o světské problémy nestará a nemíchá se do zeměpanských věcí.

Dalšími důvody velké emigrace mají být smíšené sňatky, které se konaly bez překážky mezi Uhry a Moravany. Schuppler uvádí kupř. Alžbětu Gotfridovou, jež se provdala do Sobotiště, do Vrbovců po sňatku odešli mj. i Anna Mikulková, Pavel Mikulka a Eva Skopiziková. U příbuzných a jejich přátel pak moravští protestanti, když byli utiskováni, nacházeli útočiště.

Mezi příčinami emigrace spatřuje hradištský kněz i špatný stav tehdejšího školství. V Uhrách si totiž evangelici sami vydržovali v každé obci (při sboru) učitele, tzv. „scholiarchu“. Tak tomu bylo na Myjavě, Sobotišti a ve Vrbovcích.

Na moravské straně nastal po Bílé hoře úpadek do té doby dobře organizovaného a rozvíjejícího se bratrského školství a nové školy tu vznikaly jen při farách, a navíc ne všude. Až teprve v roce 1774 vypracoval opat Ignác Felbieger tzv. školní řád, jenž vzal obecné školství pod státní ochranu a zavedl i povinnou školní docházku od šesti do dvanácti let. Na jeho základě mohly být poté na Horňácku zřizovány tzv. triviální školy, o nichž máme první písemné zprávy z let 1755 - 1775. Javornické děti v době protireformace pravděpodobně, zajisté však pouze nepravděpodobně, navštěvovaly farní školu ve Velké, o které máme nepřímou zmínku z roku 1686 v osobnosti Jana Waldera, jenž tu asi faráři vypomáhal s nesnadnou pastoračí. Kromě toho přítomnost učitele ve Velké dokladují kostelní účty z roku 1693, kdy ve farnosti působil

kněz Martin Jurkovský. Z roku 1700 nám píseň „Člověk pomine“ přibližuje dalšího písaře - učitele Jiřího Tomalčíka. V Kuželově mohla být triviální škola zřízena až po roce 1768, kdy zde nechal kníže Florián z Lichtenštejna vystavět kostelík a od roku 1784 pak i faru. Na sklonku 18. století byla v Javorníku zřízena expozitura farní velické školy. Do vlastní evangelické školy, kterou si Javorničtí vystavěli, začaly javornické děti chodit až v roce 1820.

Vraťme se však ještě k Schupplerově zprávě. Za velký nedostatek, který vystěhovalectví a tajný protestantismus ovlivňuje, označil děkan hrubou nebalost vrchností i farářů. Poněvadž si nejvíce stěžoval na Javorník, žádal výslovně, aby majitel strážnického panství František Jan hrabě z Magni vyhladil na svém panství luterství a kalvinství. Velického faráře považoval za velmi slabého a malou horlivost vytykal

ráný kazatel, který k sobě neustále lákal moravské uprchlíky, přestože nedlouho předtím vyšly v Uhrách císařské patenty, jimiž měla být omezována moc a vliv nekatolíků tím, že jim budou odebrány kostely a školy. Hradištský děkan si přál, aby se tak stalo i v Sobotišti, Vrbovcích a Prietrži. Poukázal též na skutečnost, že Javorničtí, kteří r. 1740 uprchli do Uher, jsou pro změnu opět na Moravě, od své vrchnosti trpěni, a dokonce veřejně za pomoci kazatelů vyznávají svou sektu. Proto navrhol provést následující opatření: Předně pochytat a uvěznit všechny predikanty a vůdce. Ti žijí anebo často nacházejí útulek v osamělých mlýnech, ba často jsou kazateli sami mlynáři. Tvrdil, že v Lipově zná několik lidí, kteří se scházejí ve sváteční dny v mlýnici a tam si předčítají zakázané knihy. Podobně je tomu ve Velké, kde dvanáct evangelíků obrací jině. Největší vliv

Současný evangelický kostel s farou v Javorníku

Foto: Antonín Vrba

rovněž ostrožskému misionáři, který odmítl velickému duchovnímu výpomoc při potírání tajných evangelíků s tím, že není jeho povinností konat misii na jiném panství, tj. strážnickém. Tentýž misionář pro své pohodlí zanedbával i konání služeb Božích v Kuželově.

Za hlavní příčinu odchodů poddaných však děkani Schuppler, milotický Ležatka (Lčatka) a bystřický Dintera uvádějí působení evangelických kazatelů v oblasti Javornicka i jinde.

Z výtahu listiny Marie Terezie, která byla adresována uherské dvorské kanceláři 21. 11. 1750, lze vyčíst, že v Prietrži, tři míle od moravských hranic, působil lute-

však mají predikanti na Javornické, kde jsou téměř všichni obyvatelé kacíři jen zdánlivě vyznávající katolickou víru. Shromáždění se zúčastňují, ale nikdy nepřijímají svátosti. Podle svědeckví faráře z Velké si také zpovědní lístky opatrovali od jiných. Dokonce prohlašovali, že oni jsou čistého Boha. Děkan měl podezření, že jed kacířství nejvíce rozsával Pavel Ploštica mladší, syn javornického mlynáře, který nechal za pruské války vystavět v horách srub, dále syn Jiřího Minařka a kalvinista Mikuláš Řehák, bydlící ve mlýně Jiřího Petruchy nad Javorníkem. Dále navrhl, aby všichni vystěhovačci byli povoláni zpět. Tím by se zamezil velký pramen duchovního zla. Žá-

dal rovněž, aby se uherští evangelíci z krajů blízkých Moravě přestěhovali do míst neartikulárních, čímž chtěl pravděpodobně omezit počet tzv. „nevěreckých míst“.

Zaslaná hlášení a vyšetřovací zprávy obdržela v březnu 1750 i Marie Terezie. Zejména na základě Schupplerovy zprávy se rozhodla přísná protireformační nařízení, která byla v zemi tak silně zanedbávána, znovu obnovit. Svůj hněv obrátila nejen proti liknavým kněžím, ale i proti vrchnosti. Kupř. z listiny zaslané 21. 11. 1751 biskupství do Olomouce se domníváme, že požaduje, aby byl farář ve Velké nahrazen schopnějším. Už 14. března roku předchozího dal J. F. Hüseberg hradištskému hejtmánu rozkaz, aby shora uvedení tři „arcikacíři“ Ploštica ml., Minařík a Řehák byli dopraveni k hrdelnímu soudu. Na přání Marie Terezie byl 28. dubna 1750 vydán v Brně českoněmecký patent, který byl v podstatě kopií patentu Karla VI. z 28. dubna 1726. Ve volném překladu obsahoval následující příkazy a nařízení:

1. Moravský poddaný (muž či žena), usvědčený z kacířství, bude potrestán jednorozhodně veřejnou prací, kdo by se ale v této době přihlásil ke katolické víře, má být propuštěn domů a duchovní se mají o něj starat.

2. Kdo by se ale po trestu nepolepšil, dostane ještě další rok nebo dva obecní práce. Kdyby ani to nepomohlo, bude ze země vyhnán. Kdyby se vrátil zpět, bude trestán na hrdle mečem.

3. Kdo by již po přestoupení ke katolické víře znovu odpadl, bude natrvalo vypořádán ze všech dědičných zemí, jeho jmění případně vrchnosti (ta si je ale nesmí přivlastnit) a statky budou osazeny katolickými poddanými.

4. Pokud se týká měšťanů v poddanských nebo vrchnostenských městech, postupuje se proti nim stejně jako proti poddaným.

5. „Kdyby se sprostých měšťanů dotýkalo“, mají býti také stejně trestáni. Jen jednalo-li by se o radní a urozené osoby, dříve, než by byli odsouzeni, musí se to ohlásit královské kanceláři.

6. Přechovávači kacířských učitelů a vyslanců budou trestáni stejně jako přechová-

vaní, tj. na hrdle. Kdo by kacířského učitele udal, dostane sto rýnských, ten, kdo by ho přivedl, dvě stě. Jeho jméno bude zamlčeno.

7. Zakazuje se přísně, aby se kdokoli, ať kupec nebo forman, odvážil přivést do země nedovolené knihy, jinak bude vězněn a trestán na hrdle a zboží mu bude zabaveno.

8. Jednotlivé vrchnosti se musí přičinit o to, aby odvracely kacířství a bedlivě dohlížely na poddané, jinak se proti nim bude postupovat ostře a úředně.

9. Rodičům, kteří by se nepolepšili, mají být odňaty děti, vychovány katolicky a na venkově dány do služby katolickým hospodářům.

10. Nyní i rychtáři a ostatní právní úředníci musí, jako dříve vrchnosti a měšťané, přísahat, že nejenom sami zůstanou katolíky, ale že také k tomu povedou své manželky, děti, domácí čeládku, jakož i všechny jiné obyvatele v obci.

11. Vrchnosti musí dohlížet i na práci, aby „taková farářův nedbanlivost naší repraesentaci a komoře a odtud dále duchovní vrchnosti pro napravení se oznámili mohla“.

Patent byl rozeslán do všech moravských krajů a jednotliví krajsí hejtmáni museli zvláštními zpětnými listy potvrdit jeho převzetí. Dalo by se říci, že o něco podobného se již jednou císařovna pokusila, a to o šest let dříve. Tehdy však protestanti na Velickou nebrali její nařízení vážně, poněvadž se pouze v mála případech tresty opravdu realizovaly. Vrchnost a hlavně duchovenstvo byly totiž již unaveny vleklým se rekatolizačním působením a kromě toho probíhala válka s Pruskem. Nyní to ale císařský dvůr myslel smrtelně vážně. Mimo již uvedená nařízení se císařovna snažila duchovenstvo přinutit k větší aktivitě povzbuzováním a zvelebováním církve i kostelů. Za účelem posílení katolického učení povolala na Moravu z Německa misionáře, k omezení šíření protestantských knih vydala 25. června 1751 nařízení o tom, že nikdo nesměl obchodovat s knihami, jestliže neměl jejich tištěný nebo psaný seznam, existovaly též instrukce zamezující stěhování do Uher. Z výtahu listiny, kterou

adresovala 21. listopadu 1751 olomoucké diecézi, se k našemu regionu váže příkaz, aby uprchlíci z Uher byli povoláni zpět a prietřský kazatel byl odvolán.

Ani přes nová ustanovení císařského dvora se ale na Horňácku nepodařilo v rekatolizaci pokročit výrazně vpřed, ačkoliv podle hlášení olomoucké konzistoři obrátil misionář Sýkora na strážnickém panství dokonce dvaadvacet osob. Během roku 1752 přesvědčil nový velický kněz se svým kaplanem téměř 200 nekatolíků a zabavil přes sto knih. Přesto si v témže roce konzistoř opět stěžuje na farnost ve Velké, poněvadž se zde stále nachází obtížně vykořenitelné kacířství. Zejména Javorničtí se ani po nařízeních nepolepšili. Vyplývá to z požadavku konzistoře žádající přísnější zásah světské moci, zejména portášů. Ti měli prohledávat častěji křoví, a tím rušit schůzky evangelíků, již se scházeli také v senících a sušárnách na ovoce, kam jim chodivali kázat Minaříci. Portáši dostali rovněž za úkol hlídat tajnou stezku a Minaříky, kteří se na začátku padesátých let trvale zdržovali v okolí Myjavy, chytit.

Razantnější postup proti nekatolíkům byl přerušeno další válkou - historici ji nazvali sedmiletou (1756 – 1763).

Na jejím počátku si evangelíci přáli, aby se protivník císařovny, pruský král Fridrich II., stal panovníkem Čech a Moravy, poněvadž si s jeho jménem spojovali i svobodu náboženského vyznání. Nepovedlo se, takže museli nadále své skutečné přesvědčení skrývat, ale věděli, že protireformační tažení započaté po Bílé hoře jednou skončí. Vydrželi ten dlouhý útlak a časté ponižování. Vytrvalost přemohla i císařský dvůr a Habsburkové si uvědomili, že to, co je zakořeněno hluboko v srdcích, nevymýtí. Nástupce Marie Terezie, císař Josef II., vydal 13. října 1781 toleranční patent, jímž bylo evangelictví veřejně povoleno.

Prameny:

Moravský zemský archiv, Gubernium R 11/A 21 - 31.

Archiv Českobratrské církve evangelické v Javorníku.

Antonín Mička

Lidové léčení na Horňácku za starých časů

● „Shánění“ (odstranění - pozn. aut.) lišeje

Kdo má lišeje, má si je „shánět“ následujícím rýmováním:

„Lišaj, lišaj, nelišaj, v pátek maso nejídaj.
V pátek maso židé jedá, oni ti tu lišaj zeďá.“

● „Shánění“ volete (strumy - pozn. aut.)

Kdo má tlustý krk, pomůže mu, když ráno, jakmile vstane, „popluje si“ trochu

prsty, přejede jimi po zroseném okně a odříká:

„Bez oca (otce - pozn. aut.) sas' spꝋodij, bez matky sas' narodij, bez krstu (křtu - pozn. aut.) di doꝋú.“ Když to udělá několikrát, vole mu zmizí nadobro.

● Když je někdo „prehlédnutý“ (uřknut - pozn. aut.)

V tom případě má obrátit košili naruby, třikrát si odplivnout a tou košilí se potom třikrát utřít.

● Když má někdo na jaře „prehlédnutá“ housata

Housatům musí ustříhnout z hlavy „pápení“, z prahu uštípnout kousek dřeva a odtrhnout též kousek vosího hnízda, vše pak dát na křídélku, na níž je rozžhavené uhlí. Housata je nutno postavit na říčici (řešeto - pozn. red.) a otáčet jí nad kouřem. Tak jim bude pomozeno.

Vybral **Jarko Pavlík**.

Z historie česko – slovenské vzájemnosti v kraji pod Javořinou

K letošním letním měsícům se váží tři vzájemně propojená a významná výročí, která v minulosti značně ovlivňovala kulturní, společenský a snad i politický život obyvatel po obou stranách Bílých Karpat, zejména v podjavorinské oblasti Myjavská a Velická. První výročí nám připomíná, že letos uplyne již 135 let od chvíle, kdy se na nejvyšším vrcholu Bílých Karpat poprvé setkali Češi a Slováci, aby společně usilovali o národní svobodu. Druhé výročí se váže k téže problematice a upozorňuje nás, že uplynulo 120 let od doby, kdy vlastenci z moravsko – slovenského pomezí obnovili setkávání, nyní ovšem ve Filipově údolí. Třetí, taktéž 120. jubileum, se dotýká založení Súchovské republiky, volného to sdružení umělců a intelektuálů horňáckého kraje. „Republikáni“ si tenkrát kromě řešení národnostních otázek vytýčili i cíl šířit a rozvíjet kulturní hodnoty tohoto regionu a hledali též cesty výraznější spolupráce se slovenskou inteligencí na Myjavsku, Skalicku a celém Záhorí.

Retrospektivním průřezem si alespoň velmi stručně přiblížíme počátky i průběh česko – slovenských styků.

Slovanská vzájemnost mezi oběma národy a jejich oboustranná bratrská náklonnost má hluboké kořeny, které sahají až do doby předbělohorské. Tenkrát šlo převážně o sporadicky vedené styky hospodářského a náboženského rázu. V období protireformace, po roce 1704, když minulo tzv. krvavé století, poskytují obyvatelé myjavských kopanic přístřeší nekatolickým emigrantům i před jezuity prchajícímu poddanému lidu, který byl podrobován silné rekatolizaci za panování Magnisů a Lichtenštejnů na Hornácku. Uprchlíci byli pod ochranou biskupa luteránské víry superintendanta Daniela Krmana. Literatura uvádí, že mnoho obyvatel z Moravy se tajně zúčastňovalo spolu se Slováky evangelických bohoslužeb na uherské straně. Po vydání tolerančního patentu v roce 1781 se styk stejně smýšlejících věřících z obou stran ještě více prohloubil. Zaměřoval se především na oblast církevní a školské výpomoci, neboť ze Slovenska se rekrutoval větší počet evangelických pastora a učitelů, hlavně pro Javorník a Hrubou Vrbku, kde byly založeny sbory v roce 1782, evangelické soukromé školy pak v letech 1783 a 1818.

Vzájemná pomoc vyvrcholila v revolučních letech 1848 – 1849, kdy zintenzivnil boj za národní samostatnost a základní otázky Čechů a Slováků žijících v habsburské monarchii. Po porážce červnového povstání v Praze (1848) zahájili slovenští a čeští dobrovolníci přesun z Vídně na Myjavsko. Dne 18. 9. 1848 táhli z bzenecského nádraží přes Veselí nad Moravou a Hroznovou Lhotu do Velké nad Veličkou,

za níž při slovenské hranici vytvořili tábor a skládali věrnost revoluci. Zde k nim hovořil J. M. Hurban, který mimo jiné řekl: „Nebolo kedysi hranice medzi Slovenskom a Moravou, ale všetko to bolo za starých časov jedna spoločná vlasť zbratrených slovenských národov. A preto nemá byť ani napotom medzi týmito dvomi krajinami hranica, ktorá by delila zbratrené kmeňe jednej matky...“ Zpočátku obyvatelstvo Hornácka s houfem povstaleckých dobrovolníků nijak nesympatizovalo, neboť bylo úřady mylně informováno, ale již brzy se situace změnila, a slovenské dobrovolníky podpořili i obyvatelé blízké moravské strany. „Aké šťastie, že alespoň na jednej strane zostalo otvorené okno do sveta, na Moravu... V Novej Lhotke, kam sa jednotlivé skupiny dobrovolníkov i s vodcami shromaždili, došlo k formálnemu rozpusteniu prvej slovenskej výpravy... Vo Vrbke zajedli dačo po 40 hodinách, odpočinuli si, v noci prorazili kordon vojska a cez Uherský Brod a Zlín dorazili na Rusavu...“

vzájemnosti zapsal Filipov. Tady, u samých slovenských hranic, se scházivali vlastenci, aby sjednotili postup proti národnostnímu tlaku Maďarů, protože uherská vláda např. rušila gymnázia, zavřela učitelský ústav, ba i Matici slovenskou. Naopak do obecních škol zaváděla povinnou výuku maďarštiny.

První setkání ve Filipově údolí se uskutečnilo 25. 6. 1882 z podnětu Měšťanské besedy v Uherském Hradišti. Je známo, že ze slovenské strany se hlavním iniciátorem těchto schůzek stal pětadesátiletý evangelický farář ThDr. J. M. Hurban, který míval u Magnisovy hájovny, dnes zvané Megovka, ohnivě projevy.

Hornatý kraj pod Javořinou se tak stal místem, kde se upevňovalo národní sebevědomí, kde oba národy nabíraly sílu k odporu a kde získávaly novou víru pro sebeurčení. Tisíce lidí utužovalo pouto česko – slovenské vzájemnosti.

Po roce 1882 schůzky organizovaly i Besedy v Uherském Ostrohu a Strážnici.

Magnisova hájovka (Megovka) ve Filipově údolí, místo setkávání Čechů a Slováků
Foto: Antonín Vrba

Iba v Hrubé Vrbce, Kuželove, Velkej a Javorníku žilo pod ochranou obce 164 uprchlíků...“ Tak popisuje různé situace dotýkající se revolučních událostí na západním Slovensku Karol Golán v Revolučním pokolení.

V porevolučních letech byly vlivem Bachova absolutismu národně osvobozenecské snahy utlumeny. Znovu vzplanuly po roce 1867, protože vznik Rakousko – Uherska umožnil užívat národních svobod pouze Maďarům. Opět se počaly organizovat protestní akce, tzv. tábory lidu. Od roku 1867 plály na Javorině vetry přátelství a ještě významněji se do historie slovenské

Z horňáckých iniciátorů nelze opomenout velmi aktivní členy Súchovské republiky (Matuš Béňa, Otakar Bystřina, František Odrážka, Joža Uprka, Martin Zeman, Jan Hudeček, Alois Fiala), kteří k těmto schůzkám zvali i známé umělce a osobnosti z jiných oblastí. Tak se zde kromě venkovského lidu z blízkých vesnic setkávali i představitelé obou národů, uměleckého světa a vědy, ať již to byli bratři Mrštíkové a Uprkové, Leoš Janáček, František Bartoš, dr. Pavel Blaho, Jan Herben, Vavro Šrobár a mnozí další. Dlouho úřady netušily, že při zpěvu, hudeckých muzikách a společenské zábavě je tu proklamováno

Toleranční kostel v Javorníku

Dne 27. července 2003 si obyvatelé Javorníku nad Veličkou připomněli 220. výročí posvěcení a otevření evangelického kostela, ke kterému došlo za necelé dva roky po vyhlášení tolerančního patentu. Bratrská tradice obce však sahá daleko před tento patent. Svědčí o tom nejen stará zvonice se zvonek ulitým ve Vídni v roce 1694, stojící na místě dřívějšího sboru jednoty bratrské, ale i po generace uchovávané kancionály z kralické tiskárny.

Strážnické panství, k němuž Javorník patřil, bylo dlouho protestantské. Majitel državy Petr z Kravař byl stoupencem Jana Husa a Žerotínové, kteří ji vlastnili později, podporovali jednotu bratrskou. Náboženské poměry se radikálně změnily po bitvě na Bílé hoře, kdy zadlužené panství v roce 1628 získal do vlastnictví císařský plukovník hrabě František Magnis. Nastala doba pronásledování, která těžce postihla též Javorník. Obyvatelé byli sice oficiálně obráceni na katolickou víru, ale bratři se nadále tajně scházeli v horách, sušárnách a sklepích. Zvláště utajená shromáždění mívali ve mlýně, jehož majitel měl mnoho rovněž zakázaných knih. Když se vše prozradilo, byl mlýn pobourán a mlynář i se syny odvečen do Uherského Hradiště a Olomouce, kde skonali. Někdy se Javornickým podařilo tajně přejít přísně střežené hranice do Uher, kde navštěvovali bohoslužby v Prietří, Sobotišti nebo v reformovaném kostele v Réce. Protireformační tiak zesílil zejména za

vlády císařovny Marie Terezie. Tehdy bylo mnoho nekatolíků uvězněno.

Toleranční patent, vydaný císařem Josefem II. 13. října 1781, byl na Horňácku vyhlášen až 21. prosince 1781. V javornické Rumiškově kronice je o tom zapsáno: „Radovali jsme se i plakali pro velikou srdce radost. Láska a pokoj ten čas mezi námi se potkávaly, dávajíce sobě políbení, aby to jen na věky trvalo.“ Ze starých záznamů se dozvíme, že Javorničtí již do Vánoc nalámali a svezili kámen na stavbu nové modlitebny. Na první svátek vánoční roku 1781 se jedné ze stodol konaly první svobodné bohoslužby bez kazatele. K evangelickému vyznání se úředně přihlásila celá obec, z toho 427 osob k reformovanému vyznání (helvétská konfese) a 25 lidí k vyznání luterskému (augsburská konfese). Do javornického sboru připadli i veličtí reformovaní, zatímco luteráni navštěvovali sbor v Hrubé Vrbce.

Kostel byl dostavěn a otevřen 27. července 1783 a vztahovala se k němu tato úředně nařízená omezení: Musel stát na kraji obce, měl malá okna, vchod z boku, byl bez věže a zvonu. Na půdorysu kostela se do dnešních dnů nic nezměnilo. Byl pouze nižší než ten současný, s menšími okny umístěnými jinde než dnes. Původně byl bez paviací (kruchty) a bez lavic. Ale z dopisu kazatele Samuela Sailaye superintendentovi Michalu Blažkovi z 12. 7. 1789 se dozvídáme: „Vždyť víte, důstojný pane,

národní cítění. Nakonec tyto výlety maďarská administrativa zakázala – poslední setkání ve Filipově proběhlo v pondělí 23. července 1894, těsně po velkolepé národopisné výstavě ve Velké. Po zákroku uherských četníků bylo místo schůzek přeloženo zpět na Javořinu, ale i tam zasáhly maďarské úřady chránící svou politickou hranici, která ale pro uvědomělé vlastence stejně neexistovala.

Po roce 1907 byla občasná setkání pořádána U Sabotů, Na Šancích, anebo se vlastenci a výtvarní umělci scházivali ve

Skalici, Hodoníně, Strážnici apod. Po vzniku Československa se vzájemnost často udržovala formou společenských a kulturních besed, tělovýchovných akcí i národopisných srazů.

Během německé okupace bojovali v odlehlé Podjavorinských partyzánů Miloše Uhra příslušníci obou národů. Jiní zase vytvořili síť podzemního ilegálního odboje a svou činností zachránili život mnoha lidem, které převedli hlubokými lesy Bílých Karpat přes hranice. Stezky převaděčských skupin začínaly na nádraží ve

Veselí nad Moravou, rozbíhaly se do všech obcí Horňácka, aby se zase pod Polanou u Myjavy a Vrbovců spojily.

I v dnešní době je vzájemné přátelství mezi oběma národy udržováno ve všech sférách, ať je tomu při setkávání Čechů a Slováků na Javořině, při národopisných slavnostech ve Velké nad Veličkou, Myjavě nebo Starém Hrozenkově, při sportovním zápoulení anebo při hospodářské a obchodní spolupráci.

Antonín Mička

žev kase nemáme nic (...) protože si v kostele dají udělat galerii a lavice. Za 11 rýnských koupili prkna k zbudování galerie. Dali truhlář zálahu a tak kasa zůstala prázdná.“

Dne 20. srpna 1851 Javorník vyhořel. „Suchý rádek, obje strany zhořely, a j kostel a fara i škola.“ Kazatel Kún jel do Vídne i do sborů v Uhrách žádat o almužnu. V Rumiškových pamětech se dočteme, že „aj katolické církve nám pomáhaly (...) Potom sme sa scházali do stodoly za sborem.“

K obnově došlo až po r. 1855. Zvětšila se okna, kostel byl zvýšen. Strop je dodneška dřevěný, pobitý rákosem a omítnutý. Další úpravy probíhaly v roce 1909, a zejména o čtyři léta později. Z korespondence faráře Jaromíra Stehlika s architektem Pelantem z Valašského Meziříčí, který navrhl celou úpravu interiéru, poznáváme každý detail. Doporučil kazatelnu bez nebes, za kazatelnu výšivku, nová jemně barevná okna, nový stůl Páně s příkryvkou a na stěnách kopii lidové výšivky zvané „na pú růže“. Varhany si sbor kvůli chudobě nemohl dovolit. Dostal je věnem až choť faráře Molnára od svého otce Martina Šaškeho, stavitele varhan z Březové pod Bradlom, a sbor jí je postupně splácel. Za první světové války byly cinové píšťaly zabaveny pro válečné účely a teprve po válce zhotovil Vojtěch Káš z Brna nový prospekt.

Tomáš Majtán